

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

נושאי השיעור: א) קושיית הרדב"ז מה נשתנה חמץ שהחמירו בו כ"כ יותר משאר איסורים- דברי הרדב"ז שהפשט ע"פ הדרש שחמץ הוא יצה"ר- ביאור נוסף ע"פ שו"ת מן השמים שצריך להתחיל בשלימות- ראייה לדבריו מישוב קושיית הפנ"י בענין נס חנוכה- תמימת המהר"ל על דברי הגמ' שמבאר מדוע נשתעבדו בני"י 210 שנים ומש"כ ליישב הוא חיזוק ליסוד הנ"ל- ביאור נרחב מבעל האור שמח ששמירת עמ"י מאוה"ע הוא הגדרים והסייגים- יסוד לדברי מדברי החינוך.
ב) יסוד החינוך שהאדם נפעל ע"פ פעולתיו- קושיא בדבריו- עוד בדברי החינוך שכתב מדוע קב"ה הרבה תורה ומצוות- חקירה מדוע מתוך שלא לשמה בא לשמה- קושיא על הבנת החינוך- אפשרות ליישוב- דחייה לתינוצים ע"פ מה שיישב המהרש"א לקושייתו- אפ"ל שהחינוך סובר כרש"י וא"ש.

א.

קושיית הרדב"ז מדוע איסור חמץ בפסח הוא כ"כ חמור יותר מכל איסורים שבתורה.

הרדב"ז שואל שאלה, מה נשתנה חמץ משאר איסורים שבתורה שהתורה החמירה בו לבערו, ולבטלו, בלב ובפה, ועובר עליו בבל יראה ובבל ימצא, והוסיפו חז"ל שצריך לחפש ולבדוק אחריו, והשיעור הוא בכל שהוא ואפ' באלפי אלפים לא בטיל.

ועד כדי כך דנים האם מי הכנת מותרים לשתיה, בפרט לדין שמחמרים בחוזר ונעור אפ' לח בלה. ויש עוד שמחמרים שלא להריח ציפורן, כיון שבהודו מרתיחים את הציפורן לפני השיווק כמדומה שעושים כך כדי שלא יוכלו לזרוע שוב במקומות אחרים, ובכל אופן אי אפשר לדעת אם יש שם חמץ.

תשובת הרדב"ז שחמץ זה היצה"ר

דחיית הרדב"ז לאומרים טעמים ע"פ הפשט.

ועונה הרדב"ז ו"ל אני סומך על מה שאמרנו חז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רומז ליצר הרע, והוא שאור שבעיסה וכו'. לכן, כלה, גרש, יגרש אותו מעליו, ויחפש עליו בכל מקומות מחשבותיו עכ"ל. ומקור דברי הרדב"ז הוא בשו"ת ח"ג ס' תקמ"ו ו- תקמ"ז ו- תקמ"ח ו- תקמ"ט וזו אותיות מתוך גרום שתשובה זו מאוד מתוקה וזה סימן לזכרון. והחיד"א הביא דברי הרדב"ז וכתב שעל פי הפשט אין תשובה למה חמץ כ"כ חמור, והפשט הוא הרמז. והרדב"ז עצמו מביא שיש טעמים ע"פ הפשט, כיון שחמץ אסור בהנאה, או מטעם דלא בדילי מינה כולי שתא, ועוד דהוא דבר שיש לו מתירים. [והטעם שדש"מ אפ' באלף לא בטיל ברש"י כתוב עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ויש עוד ביאור בר"ן ואכמ"ל].

וא"כ כיון שאחרי פסח זה יהיה מותר אז צריך להחמיר. והרדב"ז דוחה את כל התיירושים הללו, שא"כ וכי חמץ יותר גרום מעבודה זרה והרי כתוב שמי שמידה בע"ז הרי הוא ככופר בכל התורה כולה, ואינו נקרא יהודי, ולענין ע"ז לא מצינו שצריך לחפש בחורים ובסדקים, כמו שמצינו לענין חמץ. ולכן כתב הרדב"ז שכל התשובות שאומרים הראשונים אינם מתיישבות, ובהכרח שהטעם העיקרי הוא מה שכתוב במדרשות, ועליו יש לסמוך. ולדבריו מובן למה מחמרים בחמץ יותר משאר איסורים.

והרדב"ז בספרי מצודת דוד כתב עוד בענין זה, אין בכל האיסורים שבתורה את החומרות שאמורות על חמץ בפסח. חמץ אסור באכילה. האכלו חיוב כרת. אסור בהנאה. איסורו במשאו צריך לחפש אחריו. לא לעבוד בבל יראה ובל ימצא. הקדים זמן איסור אכילתו לפני זמן איסורו [שהאיסור מתחיל בלילה ובכל אופן נאסר אכילתו מחצות היום]. ועוד דהוא איסור שבא מכלל היתר. וסיים הרדב"ז הטעם בכל אלו, כי החמץ רמז ליצה"ר כדכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו והוא יצה"ר הוא שטן הוא מלאך המוות וכו'. ולכן ציוה הכתוב בזמן יציאת בני ישראל, בני חורין ממצרים, לבער אותו מהבית שלא ישטין למעלה ולא יערבב שמחתנו יעו"ש באריכות דבריו. עד כאן, זה טעם אחד.

ביאור נוסף ע"פ תשובה מן השמים שבהתחלה צריך שיהיה שלימות.

רבי יעקב ממזריש, היה אחד מבעלי התוספות, והוא היה מתבודד ושואל שאלות מהשמים, והיו עונים לו. והוציא ספר שו"ת מן השמים. ושם אפשר להבין טעם אחר, מדוע חמץ כ"כ חמור.

כיון שהדבר הראשון שנצונו שנתינור לעם זה איסור חמץ. וכיון שזה על ההתחלה, צריך לקבל את הדברים שבחומרה רבה. ונראה שטעם זה ענו לו מן

השמים שבסימן ע"א שאל, האם הלכה כדברי הגאונים שאוסרים חמץ במשהו או כמו החולקים (שאליות) שהאיסור בשישים. וענו לו בזה"ל מצות מצה ומצות חמץ זה מצוות שנתנו לישראל תחילה, וקבלום עליהם באהבה ובחיבה, והחמירו בהם ובפרטיהם. הלא תראה שהחמיר הכתוב בחמץ שלא יראה ולא ימצא, משא"כ בכל איסורים שבתורה וכו' וכל המאריך בדיקוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו עכ"ל. התשובה מן השמים.

ראיה ליסוד זה מקושיית הפנ"י לענין נס חנוכה.

ורואים יסוד שכיון שמצות חמץ היה המצוה הראשונה אז אנו רוצים להראות את האהבה והחיבה שלנו לזה ולא מחפשים התרים או קולות, ומחמרים בזה עד הקצה. וזה יסוד חשוב. ורואים יסוד זה בהרבה מקומות. לדוגמא, לענין נס חנוכה שמצאו פח שמן טהור וידוע הקושיא של הפני יהושע הרי טומאה הותרה בציבור, והיה מותר להשתמש בשמן טהור. ואחד התשובות היסודיות הוא, שנכון שהדבר מותר אבל ככה לא מתחילים דיינו לא מתחילים בדיעבד, שכשחונכים את בית המקדש רוצים את ההכי מושלם ומן השמים קרא נס שמצאו פח שמן.

עוד חיזוק ליסוד הנ"ל מדברי המהר"ל לענין אע"ה.

המהר"ל בספר גבורות ה' (פ"ט) מביא את הגמ' בנדדים (לב) ששואלת מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו מאתים ועשר שנים אמר רב אבהו מפני שעשה אנגריה בתלמידי חכמים שנאמר "וירק את חניכיו ולידי ביתו" ותמוה שהשתמש בהם למלחמה ואפ' שהמלחמה לא היתה לצורכו, וכי מגיע כזה עונש שבניו השתעבדו מאתים ועשר שנים. ומבאר המהר"ל, אם יש חסרון בשורש הכל, נגרר אחריו. כיון שאברהם אבינו הוא השורש של עם ישראל, אז גם דבר קטן מאוד קובע וזה חיזוק ליסוד הנ"ל עד כאן פירוש שני.

פירוש שלישי מבעל האור שמח

שמירת עמ"י מאוה"ע הוא הגדרים והסייגים.

פירוש שלישי מצינו בבעל האור שמח בספרו משך חכמה (פרשת בא ד"ה ואתם לא תצאו). שכתב דברי חז"ל שאומרים מה ששומר על עם ישראל שלא יתערבו בין האומות, שבזכות שבני ישראל לא שינו את שמם, לשונם, ומלבושם, נגאלו ממצרים. ואפ' שבני ישראל עבדו ע"ז, ועוד עבירות, מה שהציל אותם זה דוקא שלא שינו שמם, לשונם, ומלבושם. ומוכח שהשמירה של עם ישראל, הוא הגדרים והסייגים, וההבדלות מפני אומות העולם. ובשביל זה באים כל החומרות בפסח. וז"ל המשך חכמה "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר". הנה המתבונן יראה, כי במצרים נשתכח מהם גופי תורה, שהיו גוי מקרב גוי, הללו עובדים ע"ז וכו' וכן הפרו ברית מילה. אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול, כמו שאמרו במכילתא שלא שינו שמם, שלא שינו לשונם, שלא גילו מסתורין יעו"ש לא כן. גלות בבל, היו שומרים גופי תורה, אמנם הסייגים והגדרים עברו, שבניהם היו מדברים אשדודית, (כלשון הפסוק "ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם יכולים לדבר יהודית"), ושינו שמם, והתחתנו עם גויי הארצות כמו שנאמר בעזרא. והנה בימי היות ישראל בגולה, העיקר הוא הסייגים והגדרים שלא יתערבו בין העמים וכו' יעו"ש עוד באריכות.

ובסוף דבריו הביא את מאמר חז"ל המפורסם שכשהיה משה רבינו בשמים, מתי שהקב"ה למד איתו תורה שבכתב, ידע שהוא יום. וכשילמד איתו תורה שבע"פ ידע שהוא לילה.

דרך אגב מפה השורש לדברי המקובלים לא ללמוד תורה שבכתב בלילה, כיון שזה מעורר דינים (כמובן שרק מי שיכול ללמוד תורה שבע"פ, אבל אם אינו יכול, שילמד תורה שבכתב).

וז"ל המשך חכמה, וזה ביאור מאמר מנין היה יודע משה שהוא יום כו' בשעה שהיה לומד תורה שבכתב, היה יודע שהוא יום. ובשעה שהיה לומד תורה שבע"פ, היה יודע שהוא לילה, שבליה הוא תוך הגלות. והעיקר תורה שבע"פ, הסייגים והגדרים המה נחוצים לקיום הדת ודו"ק. כן הרב(ת)ה התורה בסייגים גבי פסח וחמץ בבל יראה מפני שעל פי הגדרים והסייגים נגאלו ויערש עוד. ומובן שכל החומרות שאנו עושים הם בעצם הבסיס של עם ישראל שזה הסייגים וגדרים. עד כאן הבאנו שלושה טעמים הידועים לנו.

דברי החינוך לענין איסור שבירת עצם בפסח שמחזקים יסוד המשך חכמה.
חושבני שיסוד זה שכתב המשך חכמה רואים גם מדברי החינוך (מצוה טז) במש"כ על הציווי שלא לשבור עצם בפסח וז"ל שלא לשבור עצם מכל העצמות הפסח. שנאמר ועצם לא תשברו בו. משרשי המצוה לזכור ניסי מצרים כמו שכתבנו באחרות (כוונתו למצוה אחרות) וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר עצמות ולשברם ככלבים, לא יאות ככה כי אם לעניי העם הרעבים ועל כן בתחילת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כננים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שנה ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים נקבע בנפשותינו הדבר לעולם ע"כ ומכאן רואים את ענין ההתחלה שחשוב שבהתחלה יהיה מושלם.

ב.

יסוד המפורסם של החינוך שאדם נפעל

כפי פעולותיו כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות.

ובהמשך דבריו כתב וז"ל ואל תחשוב בני לתפוס על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו. (דע) כי לא מחכמה תתפשני על זה ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והלה אזנך ושמעך, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו עושה בהם, אם שוב ואם רע ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות ליבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים חפץ בתורה ומצוות, אם אולי יעסוק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת עם כל עסקו תמיד יהיה באותו אומנות ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת ליבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו, ע"כ.

קושיא מעניינת בדברי החינוך.

תוך כדי הדברים התעורר לי שאלה. אם בטוח שע"ז זה יהיה רשע גמור אז צריך להיות הדין שיהרג ואל יעבור, ולא מצינו דין יהרג ואל יעבור אלא בג' עבירות החמורות. וצ"ע תחשבו על זה.

המשך דברי החינוך לבאר שמה שהקב"ה הרבה

תורה ומצוות הוא כדי שנתרול לעשות דברים טובים.

ובהמשך דבריו כתב להסביר מדוע הקב"ה הרבה לנו תורה ומצוות וז"ל ועל כן אמרו חז"ל רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כדי להתיש בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטוב לנו באחריתנו, כי מכל הפעולות הטובות אנתנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. וכו' לכן אתה ראה גם אתה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך, ואתה לא תמשכם ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות ליבי שלם ותמים באומנות אלודים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאים עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמהם, קשני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכני הם אחריהם. אל בני הישמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה רבוי המצוות בענין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו כי ברבות עסקנו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו ע"כ החינוך.

חקירה בביאור דברי חז"ל שמתוך שלא

לשמה בא לשמה וקושיא על ביאור דברי החינוך.

ומדבריו נראה שביאור דברי חז"ל שאמרנו מתוך שלא לשמה בא לשמה הוא, שאם אדם ילמד לא לשמה מתוך זה יתרגל וישפיעו עליו המצוות ויקדשו אותו ויגיע ללשמה. אבל לא חייב להבין כדבריו שאפשר להבין שהזכות של המעשים שלא לשמה יגרום לו להגיע ללשמה ומבחינת מצוה גוררת מצוה ולכא' יש לשאול מה הכריח את החינוך להבין כדבריו. ונחמד את השאלה

שהרי בגמ' במסכת הוריות (י:) כתוב שבזכות שבלק הקריב ארבעים ושתים קרבנות זכה ויצא ממנו רות שהיתה בת עגלון מלך מואב והיתה הנכדה של בלק. ותמוה וכו' בלק הקריב קורבנות לשמה, ואם נאמר שזה ענין של זכות מובן היטב. אבל אם נאמר שזה ענין של הרגל מה שייך לומר שבזכות הקורבנות של בלק זכה ויצאה ממנו רות.

ובגמ' שם הלשון כך אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה [אגב צריך עיון למה כתוב אפ' שלא לשמה צריך להיות כתוב שלא לשמם שהרי כתוב לפני תורה ומצוות ומדברים על שני דברים הרמב"ם בהל' ת"ת לא כותב מצות ונראה שלא היה לו גירסא כזאת אבל בנוסח שלנו צ"ע] שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קורבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאה ממנו רות דאמר רבי יוסי בריבי חנינא רות בת בנו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב, ובגמ' פסחים (ג:) לא מוזכר שבשכר מ"ב קורבנות וכו'.

ברש"י כתוב איך החשבון שהקריב מ"ב קורבנות וז"ל ג' פעמים שבע מזבחות (שווה 21) פר ואיל במזבח (נמצא 42 קורבנות) יצאה ממנו רות. שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות עכ"ל רש"י ולכא' מפורש בגמ' שמתוך שלא לשמה בא לשמה זה ענין של זכות שכתוב שבשכר וכו' ולא כתוב שבגלל שא"כ היה מתפרש לענין הרגל.

אפשרות לישוב הקושיא.

ואפשר לומר ששניהם נכונים ומתוך שלא לשמה גם גורם להרגל, וגם גורם לזכות. ומ"מ ראיתי שמביאים שיש שלא גורסים בחינוך את הקטע הזה שמדבר על מתוך שלא לשמה, ואולי בזה תלוי המח' בגירסאות. ועוד אפשר ליישב את הגירסא ולבאר דברי הגמ' (בהוריות) שבשכר וכו' שהכוונה לויעוד דהיינו שלא רק הזכות שהקריב, אלא יש עוד דבר שלא תלוי בזכותו. ואפ' שזה לא בפשטות, אפשר לומר כך שהרי בגמ' בפסחים לא מובא ההמשך שבשכר וכו' וא"כ אפשר להעמיס ביאור זה.

תמיחת המהרש"א איך שייך מתוך שלא

לשמה וכו' על בלק, הרי הקריב כדי לקפח את עמ"י.

אבל זה לא כ"כ פשוט, שהרי רש"י הסביר יצא ממנו רות, שיצא ממנה דוד ובמהרש"א הסביר שמרות יצא שלמה המלך שבנה את בית המקדש ששם הקריבו קורבנות ונמצא שזה ממש מידה כנגד מידה שהקריבו קורבנות שלא לשם שמים ויצאו ממנו כאלה שהקריבו קורבנות לשם שמים. (ומרש"י לא משמע כך שלא כתב כדברי המהרש"א ואולי אפ"ל שגם בשירות ותושבחות של דוד הם כקורבנות כענין שנאמר ונשלמה פרים שפתינו ויש לעיין אם יש מדרש שתהילים הם כקורבנות).

וז"ל המהרש"א (ד"ה שמתוך) שמתוך שלא לשמה בא לשמה וכו' כתבו התוס' נזיר וא"ת הא אמרינן בעלמא העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וי' הדתם מיידי שעוסק בתורה שלא לשמה לקפח אחרים, והכא קאמר שעוסק שלא לשמה היינו לקנות לו שם עכ"ל. וכה"ג כתבו התוס' בכמה דוכתיין. מיהו ההיא דבלק דמייתי הכא לכאורה לקפח לאחרים, שבא בהם לקלל את ישראל ע"כ. קושיית המהרש"א איך שייך להביא על בלק את המאמר שמתוך שלא לשמה וכו' הרי בלק הקריב את הקורבנות לקפח אחרים וזוהו כתבו התוס' שנוח לו שלא נברא ומתוך המהרש"א שבלק לא בא לקלל את ישראל ורק פחד שישיראל יזיקו לו, ולכן עשה כך. ונמצא שיש לו הנאה מזה. וז"ל המהרש"א וי"ל שהוא לא בא לקלל את ישראל, רק מפני יראת עצמו, כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו', והוה ליה כאילו לקנות שם לעצמו. ודקאמר לביה שמתוך שלא לשמה וכו' ר"ל, שמתוך שלא לשמה דהיינו שהביא קרבנות שלא לשמה רק לקנות לו שם, זכה שבא לשמה שזרעו דוד ושלמה הקריבו קורבנות לשמה, עכ"ל.

ומכאן מוכח שמתוך שלא לשמה אינו ענין של הרגל אלא ענין של זכות וכ"כ האגלי טל בהקדמתו בפשטות ולא הזכיר דברי החינוך.

אפשר לומר שהחינוך סובר כרש"י שחולק על המהרש"א.

אבל חושבני לומר שספר החינוך יכול לסבור כרש"י שלא ביאר שהוא מידה כנגד מידה כדברי המהרש"א, והסתפק בזה שיצא מרות את דוד. ונפרש כך, איך זכה בלק שתהיה לו נכדה צדיקה כרות, ובהכרח שזה סימן שזכות המצוה השפיעה עליו, והתחוק ע"ז בירא"ש. שהרי בשביל שיהיה לו נכדה צדקת צריך שגם הסבא יהיה צדיק, וא"כ נמצא שההרגל השפיע עליו, שהקורבנות עשו אותו יותר ירא שמים, וממילא זכה שהנכדה שלו תכנס תחת כנפי השכינה שתתגייר ויצא ממנה דוד. ה' ברוך הוא יאיר עינינו.

העלון מוקדש להצלחת
יהודה בן אלחנן ה"ו שיזכה
לעלות ולהתעלות בתורה וירא"ש.